UDK 343.85:343.91-055.2

AYOLLAR JINOYATCHILIGINI OLDINI OLISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Samatova Dilrabo,
Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti

Ayollar jamiyatning muhim ijtimoiy-demografik guruhlaridan biri bo‘lib, ularning oiladagi, ta’limdagi, mehnat bozoridagi va ijtimoiy hayotdagi ishtiroki jamiyat rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ayollar bilan bog‘liq ijtimoiy muammolarni o‘rganish, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish hamda turli huquqbuzarliklarning oldini olish zamonaviy jamiyatning muhim vazifalaridan biridir.

Ayollar jinoyatchiligi jinoyatchilikning o‘ziga xos yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning shakllanishiga individual, oilaviy, ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik va huquqiy omillar ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois ushbu hodisani faqat shaxsning individual xususiyatlari bilan izohlash yetarli emas. Jinoyatchilikning oldini olishda ayolning yashash muhiti, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi, ta’lim va bandlik imkoniyatlari, oilaviy munosabatlari hamda huquqiy savodxonligi kabi omillarni ham hisobga olish zarur.

Ayollar jinoyatchiligini o‘rganishda uning sabablarini bir tomonlama talqin qilishdan qochish muhim. Masalan, ishsizlik yoki moddiy qiyinchiliklarning mavjudligi o‘z-o‘zidan jinoyat sodir etishga olib kelmaydi. Biroq bunday sharoitlar boshqa xavf omillari bilan birlashganda ayrim shaxslar uchun ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklarini kuchaytirishi mumkin.

Ayollar jinoyatchiligini shakllantiruvchi omillarni bir necha guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhga ijtimoiy-iqtisodiy omillar kiradi. Ishsizlik, kasbiy tayyorgarlikning yetarli emasligi, barqaror daromad manbaining mavjud emasligi va ijtimoiy himoyaga ehtiyojning kuchayishi shaxsning hayotiy vaziyatini murakkablashtirishi mumkin.

Ikkinchi guruhni oilaviy va ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘liq omillar tashkil etadi. Oiladagi nizolar, ajralish, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi, zo‘ravonlik yoki doimiy psixologik bosim ayrim hollarda shaxsning emotsional holatiga va qaror qabul qilish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Uchinchi guruh — psixologik omillardir. Ular qatoriga yuqori darajadagi stress, emotsional zo‘riqish, impulsiv xatti-harakatlar, nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish ko‘nikmalarining yetarli rivojlanmaganligi va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklarni kiritish mumkin. Bunday omillar jinoyatning bevosita sababi sifatida emas, balki ayrim hollarda xavf omillaridan biri sifatida baholanishi lozim.

To‘rtinchi guruhni huquqiy va ma’rifiy omillar tashkil etadi. Shaxsning o‘z huquq va majburiyatlarini yetarli darajada bilmasligi, huquqiy masalalarda maslahat olish

imkoniyatining cheklanganligi hamda qonuniy muqobil imkoniyatlardan bexabarlik ayrim muammoli vaziyatlarda noto‘g‘ri qarorlar qabul qilinishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olishda ta’lim muhim profilaktik vositalardan biridir. Ta’lim nafaqat bilim va kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi, balki shaxsning huquqiy, ijtimoiy va axloqiy dunyoqarashini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Ayniqsa, yosh qizlarda huquqiy savodxonlikni oshirish, mehnat va ta’lim imkoniyatlari haqida ma’lumot berish, muammoli vaziyatlarda yordam so‘rash ko‘nikmalarini shakllantirish hamda sog‘lom muloqot va nizolarni konstruktiv hal qilish kompetensiyalarini rivojlantirish muhimdir.

Tarbiya jarayonida esa shaxsning ijtimoiy mas’uliyati, qonunlarga hurmat, inson huquqlariga rioya qilish, o‘z xatti-harakatlari oqibatlarini anglash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga e’tibor qaratilishi lozim.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olishda psixologik xizmatlarning imkoniyatlaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Psixologik maslahat shaxsning muammoli vaziyatni anglashiga, emotsional zo‘riqishni kamaytirishiga, o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilishiga va muammolarni konstruktiv yo‘l bilan hal etish strategiyalarini shakllantirishiga yordam berishi mumkin.

Ayniqsa, oilaviy nizolar, ajralish, ishsizlik, ijtimoiy yakkalanish yoki boshqa og‘ir hayotiy vaziyatlarni boshdan kechirayotgan ayollarga o‘z vaqtida psixologik va ijtimoiy yordam ko‘rsatish profilaktik jihatdan muhimdir.

Bunda psixologik yordam jazolash yoki ayblashga emas, balki shaxsning mavjud muammolarini anglash, o‘z imkoniyatlarini baholash va konstruktiv xulq strategiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilishi kerak.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olishda bandlik masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Kasbiy ta’lim, qayta tayyorlash, tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish va mehnat bozoriga kirish imkoniyatlarini kengaytirish ayollarning iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ayniqsa, ijtimoiy jihatdan zaif guruhlarga mansub, yolg‘iz farzand tarbiyalayotgan yoki jazoni o‘tab bo‘lgan ayollarni jamiyatga qayta moslashtirish bo‘yicha kompleks dasturlarni rivojlantirish zarur.

Ijtimoiy moslashuv jarayonida faqat moddiy yordam bilan cheklanib qolmasdan, kasbiy yo‘naltirish, psixologik maslahat, huquqiy yordam va ijtimoiy ko‘makni o‘zaro uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olish masalasida gender tengligi tamoyillariga rioya qilish ham muhimdir. Ayollarning ta’lim olish, mehnat qilish, kasbiy rivojlanish va jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatlarining kengayishi ularning ijtimoiy resurslarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bunda gender tengligi jinoyatchilikning yagona sababi yoki yechimi sifatida emas, balki ayollarning ijtimoiy imkoniyatlari va himoya resurslarini kengaytiruvchi omillardan biri sifatida qaralishi lozim.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olish samarali amalga oshirilishi uchun davlat tashkilotlari, ta’lim muassasalari, mahalla, psixologik xizmatlar, tibbiy va ijtimoiy tashkilotlar hamda fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Bunday hamkorlik doirasida xavf guruhiga mansub ayollarni erta aniqlash, ularga psixologik va huquqiy maslahat berish, kasbiy tayyorgarlik va bandlikka ko‘maklashish, oilaviy muammolarni hal etishda tegishli mutaxassislarni jalb qilish imkoniyatlari kengayadi.

Jazoni o‘tab bo‘lgan ayollarni ijtimoiy hayotga qaytarish ham alohida e’tiborni talab qiladi. Ularning jamiyatga moslashuvi uchun kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, bandlikka ko‘maklashish, psixologik yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini birgalikda qo‘llash zarur.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olish murakkab va ko‘p omilli ijtimoiy-psixologik hamda huquqiy vazifa hisoblanadi. Jinoyatchilikka olib kelishi mumkin bo‘lgan omillarni faqat iqtisodiy yoki psixologik sabablar bilan izohlash to‘g‘ri emas. Shaxsning individual xususiyatlari, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit, ta’lim va bandlik imkoniyatlari, huquqiy savodxonlik hamda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimi o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi lozim.

Profilaktikaning samaradorligini oshirish uchun ta’lim-tarbiya, psixologik yordam, huquqiy maslahat, kasbiy tayyorgarlik, bandlikka ko‘maklashish va ijtimoiy moslashuv choralarini yagona tizimga birlashtirish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, ayollar bilan ishlashda ularni faqat jinoyatchilik xavfi bilan bog‘liq guruh sifatida emas, balki turli ehtiyoj va hayotiy sharoitlarga ega bo‘lgan shaxslar sifatida ko‘rib chiqish muhimdir. Bunday yondashuv profilaktik ishlarning insonparvarlik, individual yondashuv va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tamoyillariga asoslanishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Aholi bandligi to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 29-iyundagi “Jazoni o‘tab bo‘lgan fuqarolarning ijtimoiy moslashuviga ko‘maklashish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-303-son qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 14-oktabrdagi 595-son qarori bilan tasdiqlangan “Ayollar daftari”ni yuritish tartibi to‘g‘risidagi nizom.
5. Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va ularning jamiyatdagi rolini oshirishga doir tizimli islohotlar tahlili // Huquq va burch jurnali. – 2025. – №3.